

Vojne sposobnosti u nevojnim aktivnostima - mogućnosti i ograničenja

Domjančić, Stjepan

Source / Izvornik: **V. Konferencija Hrvatske platforme za smanjenje rizika od katastrofa: Zbornik radova, 2013, 141 - 149**

Conference paper / Rad u zborniku

Publication status / Verzija rada: **Published version / Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:249:742400>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-07**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Croatian Defence Academy "Dr. Franjo Tuđman"](#)

V. Konferencija Hrvatske platforme za
smanjenje rizika od katastrofa

ZBORNİK RADOVA

Zagreb, listopad 2013.

Izdavač:

Državna uprava za zaštitu i spašavanje
Zagreb, Nehajska 5

Glavni urednik:

dr. sc. Jadran Perinić

Priprema za tisak:

GRAFOMARK d.o.o., Zagreb

Tisak:

Tiskara Zelina d.d., Sv. Ivan Zelina

ISSN 1847-7070

Sadržaj:

Zvonko Sigmund, dipl. ing. građ.,
prof. dr. sc. Mladen Radujković, dipl. ing. građ.

*RAZVOJ MODELA ZA UBLAŽAVANJE RIZIKA POTRESNE POVREDLJIVOSTI
POSTOJEĆIH ZGRADA* 7

prof. dr. Sadko Mandžuka,
Luka Novačko, dipl. ing.,
Dino Šojat, mag. ing. traff.
Jelena Brandt, mag. ing. traff.

*OPTIMIZACIJA UPRAVLJANJA PROMETNIM PROCESIMA TIJEKOM
MASOVNIH EVAKUACIJA* 19

Držislav Dobrinić, dipl. ing. arh.,
Vesna Marohnić-Kuzmanović, dipl. ing. arh.

*RAZLOZI ZA IZMJENU POSTOJEĆEG I SMJERNICE ZA IZRADU NOVOG PRAVILNIKA O MJERAMA
ZAŠTITE OD ELEMENTARNIH NEPOGODA I RATNIH OPASNOSTI U PROSTORNOM PLANIRANJU I
UREĐIVANJU PROSTORA* 33

mr. sc. Zoran Đuroković, dipl. ing. građ.,
Tomislav Novosel, dipl. ing. građ.

*OBRANA OD POPLAVA TIJEKOM VELIKIH VODNIH VALOVA RIJEKA KUPE I SAVE
U 2013. GODINI* 45

Ana Kuveždić-Divjak, dipl. ing. geod.,
prof. dr. sc. Miljenko Lapaine

*KARTOGRAFIJA U SLUŽBI VIZUALNE GRAFIČKE KOMUNIKACIJE U
KRIZNOM UPRAVLJANJU* 57

mr. sc. Mirta Patarčić,
dr. sc. Marjana Gajić-Čapka,
mr. sc. Ksenija Cindrić,
dr. sc. Čedo Branković

PROMJENE OBORINSKIH EKSTREMA NA JADRANU U BLIŽOJ BUDUĆNOSTI 67

Mato Tomljanović, univ. spec. admin. publ.

PROJEKT ADRIARadNet 75

Vinko Prizmić

LAVINE KAO NARASTAJUĆA OPASNOST U HRVATSKOJ I REGIJI 83

dr. sc. Aneta Karakaš, dr. med. vet.,

Anja Maričić, dr. med. vet.

Darija Vratarić, dr. med. vet.

ŽIVOTINJE U KATAKLIZMAMA 101

Niko Fabris, dipl. ing. građ.

NEDOSTATAK KOPNA NA ZEMLJI – LAKO PREDVIDIVA KATAKLIZMA ODRŽIVOSTI 111

Željko Šmid, medijski djelatnik

SMANJENJE RIZIKA OD KATASTROFA I MEDIJI 137

dr. sc. Stjepan Domjančić

VOJNE SPOSOBNOSTI NEVOJNIM AKTIVNOSTIMA – MOGUĆNOSTI I OGRANIČENJA 141

izv. prof. dr. sc. Snježana Mihalić-Arbanas,

izv. prof. dr. sc. Željko Arbanas

UPRAVLJANJE KRIZNIM SITUACIJAMA USLIJED POKRETANJA KLIZIŠTA 151

prim. mr. Maja Grba-Bujević,

Branka Tomljanović, dr. med.,

mr. sc. Milena Car, dr. med.

PREGLED DOSADAŠNJEG TIJEKA UNAPRJEĐENJA HITNE MEDICINSKE SLUŽBE U REPUBLICI HRVATSKOJ 165

dr. sc. Marjana Gajić-Čapka,

mr. sc. Ksenija Cindrić,

prof. dr. sc. Ivica Kisić,

Darija Bilandžija, dipl. inž. agr.

METEOROLOŠKE PRILIKE I EROZIJA TLA VJETROM U ČEPIĆ POLJU 171

mr. sc. Lidija Srnec,

mr. sc. Mirta Patarčić,

Ivan Güttler, dipl. ing.,

dr. sc. Čedo Branković

SIMULIRANJE TEMPERATURE ZRAKA U HRVATSKOJ POMOĆU REGIONALNOG KLIMATSKOG MODELA REGCM3 183

Ivan Güttler, dipl. ing.,
dr. sc. Marjana Gajić-Čapka,
dr. sc. Čedo Branković

*KLIMA I KLIMATSKE PROMJENE NA PODRUČJU HRVATSKE: ISTRAŽIVANJE REGIONALNIM
KLIMATSKIM MODELIMA* 189

Dalibor Belegić, dipl. ing.,
Kristina Martinović, dipl. soc. rad.

SUSTAV KOMUNIKACIJA ZA HITNE SITUACIJE U GRADU ZAGREBU 199

Saša Tkalec, struč. spec. ing. sec.,

SUSTAV ZAŠTITE KULTURNIH DOBARA U KRIZNIM UVJETIMA 209

Mladen Tadić

DRUŠTVENE MREŽE U ZAŠTITI I SPAŠAVANJU 221

dr. sc. Stjepan Domjančić, e-mail: stjepan.domjancic@morh.hr
Ministarstvo obrane RH

VOJNE SPOSOBNOSTI U NEVOJNIM AKTIVNOSTIMA – MOGUĆNOSTI I OGRANIČENJA

Sažetak: U razmatranju ove teme treba poći od šireg kontekstualnog okvira koji uključuje analizu promjena naravi međunarodnog sustava i novu sigurnosnu paradigmu koja se oblikuje posljednjih dvadesetak godina. Skup promjena koji obilježava to razdoblje obično nazivamo postmodernom. Postmoderni sukobi uključuju mnoge zadaće za koje su konvencionalne vojske slabo pripremljene. Na kraju hladnoratnog razdoblja na sigurnosnim agendama javio se velik broj ne-vojnih funkcija kao što su održavanje mira, nametanje mira, upravljanje katastrofama i humanitarne intervencije.

Ključni izazovi povezani s angažmanom vojske u području upravljanja krizama za koje je potrebno razviti brojne ne-vojne sposobnosti odnose se na: viši stupanj improvizacije nego kod klasičnih vojnih operacija od čega vojska, u pravilu, zazire; preširoko oslanjanje društva i državnih institucija na vojsku, odnosno, stvaranje svojevrsne ovisnosti o vojsci; uvlačenje vojske u dnevno političke borbe; slabljenje tradicionalnih obrazaca korporativnosti, kohezije i socijalne odgovornosti itd. S druge pak strane, u uvjetima kad se gubi tradicionalna slika vojnika kao zaštitnika domovine te time i njegova snažna povezanost s društvom, uključivanje u aktivnosti pomoći civilnim institucijama i stanovništvu može se gledati kao način jačanja te povezanosti.

Ključne riječi: vojne sposobnosti, nevojne aktivnosti, post-moderna vojska, upravljanje krizama

MILITARY CAPABILITIES IN NON-MILITARY ACTIVITIES - POSSIBILITIES AND LIMITATIONS

Summary: The starting point when considering this topic should be a wider contextual framework that includes analysis of changes to the nature of the international system and a new security paradigm that has been shaping for the past twenty years. The group of changes marking that period are usually called postmodern. Postmodern conflicts include numerous tasks that conventional militaries are not well prepared for. At the end of the cold war period a great number of non-military functions appeared on security agendas such as maintaining peace, disaster management and humanitarian interventions.

Key challenges related to the engagement of militaries in the field of disaster management that require the development of numerous non-military capabilities are related to: a greater degree of improvisation than in classic military operations of which the military, by rule, is suspicious; too wide reliance by society and state institutions on the military, or creating a certain dependency on the military; pushing the military into daily political conflict; weakening the traditional corporative

forms, cohesion and social responsibility etc. On the contrary, under conditions when the traditional image of the soldier as a protector of the homeland is lost and thus his strong bond with society, inclusion in activities assisting civilian institutions and population can be seen as a manner of strengthening that bond.

Keywords: military capabilities, non-military activities, post-modern military, crisis management

Uvod

U razmatranju korištenja vojnih sposobnosti i vojnih kapaciteta u nevojnim aktivnostima nužno je poći od šireg kontekstualnog okvira koji uključuje analizu promjena naravi međunarodnog sustava i novu sigurnosnu paradigmu koja se oblikuje posljednjih dvadesetak godina te spoznati kako ove promjene utječu na vojsku kao instituciju.

U ovom radu razmatra se promijenjeni posthladnoratovski kontekst u kojem se oružane snage pretvaraju u postmodernu oružanu silu te identificiraju osnovni izazovi s kojima se pri tom suočavaju.

Promatrajući područje upravljanja u krizama u Republici Hrvatskoj najčešće se dolazi do zaključka kako postoje operativne snage koje mogu obavljati zadaće usmjerene na zaštitu života i zdravlja, ali su reakcije na takve događaje organizirane uglavnom na „*ad hoc*“ načelu. U središtu su pozornosti, dakle, problemi proizašli iz nedovoljno razvijene koordinacije između civilnih i vojnih struktura, ambivalentnom i zahtjevnom okružju itd. Za vojsku, koja je uključena u provedbu takvih aktivnosti, visoka razina improvizacija s kojom se pri tom suočava, vrlo je problematična. U ovom radu, međutim, ističe se kako postoje i brojni drugi izazovi povezani s takvim angažmanom vojske, kao što su preširoko oslanjanje društva i državnih institucija na vojsku, odnosno, stvaranje svojevrsne ovisnosti o vojsci; uvlačenje vojske u dnevno političke borbe; slabljenje tradicionalnih obrazaca korporativnosti, kohezije i socijalne odgovornosti vojske itd. S druge pak strane, u uvjetima kad se gubi tradicionalna slika vojnika kao zaštitnika domovine te time i njegova snažna povezanost s društvom, uključivanje u aktivnosti pomoći civilnim institucijama i stanovništvu može se gledati kao način jačanja te povezanosti.

Od hladnoratovske do postmoderne vojske

Tijekom svojega povijesnog razvoja, vojska kao institucija prošla je kroz mnoge transformacije. Neovisno od njihova značaja i razmjera, valja reći da su promjene bile stalna značajka njezinog povijesnog trajanja.

Na kraju Hladnog rata moderna masovna vojska ulazi u tranziciju koja mijenja njenu organizaciju, svrhu postojanja i naziva se postmoderna oružana sila. To je početak proširenja domaće uloge vojske, koja sad uključuje i pomoć pri katastrofama kao i niz funkcija povezanih sa zakonitošću, redom i poretkom, što automatski donosi promjene i po pitanju civilno-vojnih odnosa. Ove promjene će svakako dovesti do pitanja treba li vojska prevladati svoju ulogu kao snaga odvratanja, ili treba biti snaga za konstruktivnu promjenu kod kuće i u inozemstvu.

U izmijenjenom se posthladnoratovskom kontekstu oružane snage suočavaju s naraslom kompleksnošću prijetnji – širokim spektrom sigurnosnih rizika te s potrebom pripreme za ostvarivanje mješavine misija, čiji je red prioriteta teško utvrditi, u rasponu od ratovanja visokog intenziteta do stabilizacijskih i operacija različitih od ratnih.

Danas se općenito smatra da se vojska nalazi u još jednoj tranziciji, posebice glede svoje organizacije i svojeg *raison d'être*.¹ Prijeka nužda ove promjene pojavila se na kraju Hladnog rata. Moderna masovna vojska, karakteristična za doba nacionalizma, počela je postepeno svoju promjenu prema onome što se naziva postmoderna oružana sila (Moskos i Burk, 1998.). Ova nova vojska mora se prilagoditi novom postwestphalskom sustavu u kojem nacionalizam i klasično načelo državnog suvereniteta ustupaju pred globalnim međunarodnim organizacijama i institucijama. U okviru ovih postsuverenitetskih međunarodnih odnosa referentna točka međunarodnog sigurnosnog sustava nije više suverena država, nego prvenstveno društvo, pojedinci i čovjekov okoliš (Vankovska-Cvetkovska, 1999.).

Postmoderna era donosi nove izazove kako za državu tako i za vojsku. U tom se smislu bitnim nazire redefinicija tradicionalne misije vojske. Postmoderni sukobi uključuju mnoge zadaće za koje su konvencionalne vojske slabo pripremljene. Na kraju hladnoratnog razdoblja na sigurnosnim agendama javio se velik broj ne-vojnih funkcija kao što su održavanje mira, nametanje mira, upravljanje katastrofama i humanitarne intervencije.

U tim novim okolnostima, promjena zadaća vojne organizacije, a samim time i uloge vojnih časnika, dovode do ispreplitanja vojnih i političkih pitanja. Časnik je primoran baviti se kompleksnim političko-strategijskim pitanjima, pa je stoga vojna profesionalizacija dovela do jedne neželjene, ali nužne posljedice – umjesto da odvoji časnike od politike, dovela je do stapanja vojnih i političkih uloga. Međutim, ovakva vrsta političkih uloga profesionalnih časnika ne znači i narušavanje koncepta političke neutralnosti. U nekom uobičajenom demokratskom kontekstu, zahtjev da profesionalni vojnici bude iznad politike, podrazumijeva njegovo nepovezivanje s političkim strankama i neiskazivanje stranačkih sklonosti. Međutim, ta stranačka neutralnost ne znači i apolitičnost, a napose ne u dijelu u kojem spomenuta nova uloga časnika uključuje i političku ulogu (npr. savjetodavnu) (Smerić, 2005: 458). Mogli bismo, stoga, reći da bi tek prelazak granice ovakvog «političkog» angažmana u participaciju u politici koja ne bi bila rezultat državnog reguliranja i institucionaliziranja, već autonomne odluke vojne elite, predstavljalo nedopušteni politički angažman vojske. Tek takav angažman predstavlja narušavanje norme političke neutralnosti, a Huntington upozorava i kako takva participacija časnika u politici predstavlja čimbenik umanjivanja profesionalizma i profesionalne kompetentnosti te je izvor unutarprofesionalnih podjela (Huntington, 1994: 71).

Na djelu je porast konvergentnosti vojnih i civilnih institucija te sve snažnije prožimanje vojnih i civilnih sektora društva, zbog tehnološke i organizacijske revolucije. Složene posljedice tog procesa za obilježje vojne organizacije Janowitz (1974.) naziva terminom „civilnizacija“ (*civilianization*). Ona je rezultat tehnološkog razvoja složene mašinerije ratovanja, koja je oslabila crtu razlikovanja između vojne i nevojne organizacije, pa vojni *establishment* sve više pokazuje obilježja karakteristična za bilo koju veliku organizaciju.²

U kontekstu promjene sigurnosnog okružja i načina njegova razumijevanja više se ne radi o novim ulogama i misijama koje se dodjeljuju isključivo oružanim snagama. „Sigurnost“ se više ne razumijeva pretežno u kategorijama vojske i obrane. U posthladnoratovskom dobu svjedoci smo

1. Moglo bi se reći kako je zapravo tranzicija trajna, kontinuirana pojava, čiji se modaliteti mijenjaju, a ne neka povremena pojava koja se javlja u valovima.

2. Christopher Gibson i Don Snider istraživali su dinamiku civilno-vojnih odnosa u Sjedinjenim Državama, fokusirajući se na proces donošenja odluka. Pokazali su kako oružane snage posjeduju velik kapacitet za sudjelovanje na najvišim razinama odlučivanja, te sve veće iskustvo i u donošenju političkih odluka (Gibson, Snider, 1999.). To je slučaj i s Latinskom Amerikom. Oružane snage, ne samo da preuzimaju nove misije koje su pretežno civilne naravi, već unapređuju svoje sposobnosti da utječu na odluke vlade u ostalim područjima i resorima. Latinskoameričke države dobar su primjer na kojem se vidi povećana razina uključenosti vojske u proces odlučivanja vlade (Diamint, 2003: 71).

povećanih unutarnjih sigurnosnih zadaća oružanih snaga. Vrlo često, oružane snage, uglavnom pripremljene za vanjsku obranu, uključuju se u unutarnje operacije zajedno s drugim „sigurnosnim snagama“ (policija, sigurnosne službe i sl.), a konvencionalna distinkcija između unutarnje i vanjske sigurnosti postaje sve nejasnija. U takvim okolnostima i demokratska civilna kontrola nad oružanim snagama pojavljuje se u posve novom izdanju.

Od vojske se očekuje da iznađe odgovarajuće odgovore za svaki izazov u obliku oružanog i nasilnog sraza. U stvari, ključna razlika između moderne (masovne) i postmoderne vojske leži u značajkama prijetnji s kojima se suočavaju kao i s načinom njihova predočavanja. Dok je iz moderne vojne perspektive neprijateljska invazija na vlastitom tlu stvarna mogućnost, izgledna vjerojatnost koju treba spriječiti, postmoderno društvo je posve drugačije. Danas prevladava teza da je rat, koji još uvijek opstoji, bitno promijenio svoje značajke (Creveld, 1991.). Drugim riječima, napušteno je Clausewitzovo trojstvo (država - vojska - narod). Klasični međudržavni ratovi sve više ustupaju mjesto unutardržavnim sukobima. Smatra se, također, da su međudržavni ratovi, barem u posljednjih nekoliko godina, neizbježno ušli u zonu nevjerojatnoga, osobito kad je riječ o razvijenim zapadnim demokracijama. U tom smislu Jung dokazuje da klasični rat postaje izuzetak u masovnim nasilnim sukobima (Jung, 1997.). Gledano iz globalne perspektive, rat više nije prevladavajući oblik sukoba. Procjenjuje se da će regionalni sukobi, građanski ratovi, terorizam i etničko nasilje postati postmoderni modus oružanog sukoba. Svaki od ovih oblika sadrži značajke koje ne odgovaraju uobičajenim slikama rata kao nečeg manje-više standardnog, planiranog i racionalnog (u smislu ciljeva kojima se teži i koji su definirani). Stoga ne treba čuditi što su vojske, pripravljene za klasični oružani sukob velikih razmjera, postale opterećene ambivalentnim odnosom spram nove stvarnosti. Situaciju je dobro opisao Martin Van Creveld govoreći kako “hodnicima glavnih stožera i ministarstava obrane u cijelom ‘razvijenom’ svijetu luta duh - strah od vojne nemoći pa čak i irelevantnosti” (Creveld, 1991.:3).

Navedeni specifični društveni fenomeni neizbježno vode stvaranju nove sigurnosne agende. Glavne njezine značajke su u tome da vojni aspekti sigurnosti gube primat te da druge dimenzije sigurnosti dobivaju bitno značenje, kao primjerice gospodarska, politička, društvena i ekološka. Na taj je način stari diskurs mira i sigurnosti radikalno redefiniran. Umjesto “prijetnji od strane neprijatelja”, u raspravama o sigurnosti prevladavaju pitanja gospodarskog kolapsa, političkog ugnjetavanja, oskudice prirodnih resursa, zagađivanja, prenapučenosti, etničkih sukoba, kriminala i terorizma. Ukratko, umjesto klasičnih vojnih prijetnji koje su iziskivale vojni odgovor, dobili smo raznovrsni mozaik pretežno nevojnih ugroza koje pred vojsku i društvo stavljaju nimalo lake dileme.

Kako će na vojsku, koja je nekad bila središnja institucija promocije i razvoja moderne države-nacije, djelovati sve ove promjene? Drugo, što je još važnije, kako će se vojska prilagoditi tako da može odgovoriti na nove izazove?³ Koliko daleko ići s promjenama u razvoju sposobnosti s vojnih na ne-vojne, a da se pri tom ne dovede u pitanje sam identitet vojne organizacije? S druge pak strane, ne izgrađujući ne-vojne sposobnosti riskira se stvaranje percepcije u društvu o vojsci kao anakronoj instituciji i potrošaču proračunskog novca. Kako vojska u postmodernom kontekstu može iskazati svoju opću društvenu korisnost, a da pri tom zadrži svoju relevantnost i svoj identitet? Snažno involviranje vojske u nevojne aktivnosti, bez sumnje, može znatno doprinijeti porastu njenog imidža u javnosti, ali istovremeno i dovesti do pretjeranog oslanjanja društva na vojne potencijale i stvaranja svojevrstne ovisnosti o vojsci, što bi u konačnici vodilo slabljenju namjenskih kapaciteta društva za različite vrste izvanrednih situacija i kriza. Trend povećane militarizacije područja upravljanja u krizama

3. Glavna promjena u pogledu vojne strukture sastoji se u tranziciji od modela masovne vojske na temelju opće vojne obveze, prema manjoj, dobrovoljačkoj i profesionalnoj sili. U situaciji kad je rat širokih razmjera znatno manje vjerojatan, moralni legitimitet masovnog novačenja je upitan.

(Etkin i sur., 2011.) u smislu jačanja uloge vojske u aktivnostima koje nisu pretežno klasične vojne prirode nosi u sebi i dodatnu opasnost: ukoliko vojska za takve aktivnosti neće razvijati namjenske sposobnosti, već će koristiti isključivo postojeće vojne, moglo bi doći do jačanja tradicionalnih vojnih koncepcija rješavanja kriznih situacija što bi militariziralo politički i društveni prostor.

Postmoderna vojska i njena misija

Charles Moskos, John Allen Williams i David Segal razvili su koncept „postmoderne vojske“ kako bi opisali različite promjene u sjevernoameričkim, zapadnoeuropskim pa i u nekim drugim oružanim snagama. Postmoderne vojske definiraju se kombinacijom promjena koje se odnose na pomak od obrane nacionalnog teritorija ka *peacekeeping* operacijama i drugim sličnim operacijama; pomak ka potpuno dragovoljnim oružanim snagama uz sve veći porast sofisticirane vojne tehnologije; rušenje tradicionalne vojne hijerarhije i vojno-civilnih granica; napuštanje tradicionalne poslušnosti, pa čak i u instituciji kao što je vojska; način na koji su šira društvena pitanja – poput prava žena i homoseksualaca – uzdrmla vojsku.

Prema Moskosu, oblikovanje novog tipa oružanih snaga zbiva se u kontekstu prijelaza u postmodernu doba, tj. u sklopu stvarnih transformacija koje potresaju suvremenu društvenu organizaciju. Pritom slabe središnji oblici socijalne organizacije koji su predstavljali zaštitni znak modernoga doba: nacionalne države i nacionalnih tržišta, demokratskoga državljanstva i masovnih oružanih snaga (Moskos i Burk, 1998: 165-166). Nacionalne države i njihove institucije postaju fragmentiranije i decentraliziranije u sklopu pokušaja da odgovore na izazov rastuće globaliziranoga socijalnoga poretka, uz istovremeno nastojanje na zadržavanju lokalne moći i značenja. Jačanje globalnih organizacija mijenja uvjete u kojima moderne nacionalne države vrše svoju moć, održavaju lojalnost svojih državljana te izgrađuju i upotrebljavaju svoju vojnu moć (Smerić, 2005. 568). Reorganizacija postindustrijskih društava, uz promjene u ekonomskom sektoru, uključuje i duboke demografske te kulturne promjene. No, središnju točku razlikovanja postmodernoga društva u odnosu na moderno čini prijelaz od izvjesnosti k radikalnoj neizvjesnosti značenja ili svrhe središnjih uloga i institucija (Moskos i Burk, 1998. 167-168).

Posljedice te tranzicije za vojnu organizaciju manifestiraju se transformacijom ideal-tipskog oblika nacionalne vojske vezanog uz opću vojnu obvezu (muške populacije) i nacionalni patriotizam u visokotehnološke profesionalne oružane snage koje osiguravaju vojnu moć za privremene međunarodne koalicije. Postmodernu vojsku karakterizira pet glavnih organizacijskih promjena. (1) rastuća isprepletenost civilnih i vojnih sfera (strukturalna i kulturna); (2) smanjivanje razlika utemeljenih na grani ili rodu, činu te borbenim i potpornim ulogama unutar oružanih snaga; (3) promjena svrhe vojske od vođenja ratova ka zadaćama (misijama) koje u tradicionalnom smislu ne bi bile držane vojnim; (4) rastuća uporaba oružanih snaga u međunarodnim misijama autoriziranim (ili barem legitimiranim) od entiteta iznad/izvan nacionalne države; (5) internacionalizacija oružanih snaga samih, npr. formiranje permanentnih multinacionalnih i binacionalnih postrojbi u nekim zemljama NATO-a (Moskos i sur., 2000: 2).

Krupne promjene elemenata društvene organizacije, odnosno njihove pozicije i međusobnih veza, odnosno opća reorganizacija post-industrijskih društava snažno utječu na društveno-vojne odnose. Novo doba, oblikovano novim socijalnim paradigmama, kao što su pluralizam, fragmentacija, heterogenost, dekonstrukcija, propusnost i ambivalentnost, donijelo je promjene u uporabi moći od strane države, kao i u pogledu lojalnosti građana. Sadašnji trendovi fundamentalno transformiraju vojnu strukturu, kulturu i misije, a time civilno-vojne i društveno-vojne odnose. Uvjeti obučavanja vojske i njena uporaba ubrzano se mijenjaju i suočavaju vojsku s društvenim okruženjem i kulturnim

obrascima s jedne strane te političkim zahtjevima s druge strane, koji jednako snažno nagrizaju njen identitet i tradicionalna obilježja. Nestajanje tradicionalne slike vojnika kao isključivo „muškog posla“, ulazak privatnih vojnih korporacija u područje koje se smatralo posljednjim utočištem monopola državne vojne organizacije, dominacija vojnog humanitarizma nad klasičnim vojnim djelovanjem itd. samo su neki primjeri tih promjena.⁴

Dok se oružane snage kontinuirano smanjuju i sve više popunjavaju isključivo profesionalnim osobljem, istovremeno se suočavaju sa sve snažnijim rezanjem vojnog proračuna. Ne treba zanemariti niti da je u mnogim državama došlo do značajne smjene generacija političara. Nova generacija političke elite na obrambene potrebe češće gleda iz perspektive državnog proračuna, negoli iz perspektive nacionalne sigurnosti. Otpor ukidanju opće vojne obveze u većini država gdje se pojavio, najčešće je dolazio od strane starije garde vojnika izrazitije konzervativne orijentacije. Proces profesionalizacije zapravo je prilično jasno pokazao razlike između političke i vojne elite, a Haltiner iz toga izvlači i zaključak o vrlo negativnom učinku procesa profesionalizacije na vojni etos i stvaranje novog jaza između vrijednosnih sustava vojske i civilnog društva (Haltiner, 2003: 45). Ta opasnost daleko je izraženija u tranzicijskim državama, negoli u zapadnim konsolidiranim, jer se upravo u ovim prvim proces profesionalizacije najčešće odvijao vrlo stihijski, a političke odluke o provedbi profesionalizacije vojske nisu uključivale potrebne promjene šireg društvenog konteksta. Usljed toga i postoji opasnost narastanja neke vrste desno orijentirane vojne subkulture koja bi činila svojevrstni geto vrijednosti i životnih stilova bitno različitih od onih koji dominiraju u društvu. Na taj način vojska bi postala nekom vrstom društvene kontra-kulture.

U postmodernom društvu tradicionalna misija vojske je redefinirana. Bez obzira na to, još uvijek postoje mnoge dileme i različiti stavovi spram misije demokratske vojske u razdoblju poslije Hladnoga rata (Gilroy, 1995.). Strogo tradicionalno tumačenje vojne misije jest da je temeljna svrha oružanih snaga, odnosno njihova bitna misija, povezana s povećanjem borbene sposobnosti i spremnosti. Oni koji podržavaju ovo mišljenje slažu se da vojska može od vremena do vremena imati i druge uloge, ali svejedno inzistiraju da je uključivanje vojske u misije različite od rata ne samo neučinkovito nego će i smanjiti njihovu borbenu učinkovitost. Drugim riječima, vojska može izvoditi operacije različite od rata, ali one ne mogu biti njihov *raison d'être*. Oni se, osim toga, plaše da će ovakve dužnosti trošiti ionako ograničena sredstva vojnog proračuna te skratiti neveliko vrijeme koje stoji na raspolaganju za izobrazbu i odvlačiti ih od primarne misije. U tom je smislu vrlo znakovita izjava bivšeg ministra obrane SAD-a Williama Perryja koji je upozorio: „*Mi smo vojska, a ne Vojska spasa!*” (Washington Post, 5.VIII.1994.).

Promjenu misije vojske navijestio je Janowitz još šezdesetih godina (Janowitz, 1974.). Predviđao je da doba nuklearnog oružja i drugih sredstava masovnog uništavanja dovodi do svršetka totalnog rata. Osim toga, predlagao je pretvaranje regularnih vojnih snaga u jednu drugu strukturu, u takozvane redarstvene snage (*constabulary forces*) koje bi bile primjerenije za iznalaženje odgovora na nove izazove. Ove su nove snage trebale biti vrlo pokretne i lake za razmještanje, kadre na brzu intervenciju u slučaju međunarodnih kriza. Istovremeno, one bi imale ograničenu dozvolu za uporabu sile. Prije nego vojna pobjeda, njihova prvenstvena zadaća bilo bi očuvanje međunarodnog *status quo*. Drugim riječima, bio je to prvi nagovještaj potrebe za mirovnim misijama koje bi izvodile oružane snage s međunarodnim mandatom. Janowitz je bio u pravu kad je priznao da će ovakvo redefiniranje klasične misije vojske i približavanje onome što se općenito drži policijskim zadaćama izazvati otpor vojnih

4. Iako u stavu, kako su nakon pada Berlinskog zida i raspada Sovjetskog Saveza, mirovne i humanitarne misije zamijenile rat, ima podosta pretjerivanja, neki trendovi su neosporni, a podaci koji ih potvrđuju vrlo zanimljivi. Primjerice, 1998. godine po prvi put je više civilnih djelatnika Ujedinjenih naroda ubijeno u okviru mirovnih i humanitarnih misija, nego vojnog osoblja koje je djelovalo pod zastavom UN-a (Moskos, 2000.).

profesionalaca i najviših časnika. Tome su se oduprli čak i neki znanstvenici i akademski krugovi koji su osporavali stvaranje mirovnih studija kao znanstvene discipline.

Prema netradicionalnom tumačenju, vojska mora biti pripravljena za potencijalnu vanjsku agresiju, ali to nije dovoljno. Od vojske se tako traži da sudjeluje u različitim neborbenim misijama, budući da su nevojne prijetnje za nacionalnu sigurnost jednako značajne kao i prijetnja oružanog sukoba. Nova misija vojske sagledana u tako širokoj perspektivi sastoji se od međunarodne i od domaće dimenzije. U međunarodnoj perspektivi najvažnije su misije održavanja mira i humanitarne pomoći. Domaća uporaba vojske mnogo češće uključuje policijske funkcije (održavanje reda), sprečavanje nelegalnih aktivnosti uključujući trgovinu drogom i krijumčarenje, očuvanje okoliša, izgradnju javne infrastrukture, pružanje obrazovnih i zdravstvenih usluga te sudjelovanje u komercijalnim pothvatima kako bi se našla financijska sredstva ili nabavila oprema za vojsku.

Imajući u vidu da je misija vojske najkritičniji čimbenik civilno-vojnih odnosa, ne treba iznenaditi da ovdje postoji očita razlika između vrednota i stavova koje imaju vojni krugovi i onih koje imaju civilne elite u društvu, posebice utjecajne elite na vlasti. Stoga, najvažnije pitanje u ovom kontekstu glasi: tko određuje agendu nacionalne sigurnosti i misiju vojske? Drugim riječima, čiji će utjecaj prevladati?

U tom je pogledu na obje strane prisutna određena doza skepse. Vojska je zabrinuta zbog svoje proširene misije jer je očito da ne može riješiti sve nove globalne i domaće probleme koji su karakteristični za postmoderno društvo. Istovremeno, smatra se da je vojska žrtva svoga vlastitog uspjeha - ona je bolja od gotovo svake druge organizacije. U ovako proturječnim okolnostima, vojska treba pokazati svoje sposobnosti i učinkovitost poduzimajući niz neborbenih operacija. Njena glavna briga su obrambeni troškovi koji su značajno smanjeni tijekom nekoliko posljednjih godina, te brojčano smanjivanje sastava nakon Hladnog rata, pogotovo u razvijenim demokracijama. Troškovi i razlike shvaćanja između vojnih i civilnih vođa o važnosti neborbenih misija uzrokuju povećane civilno-vojne napetosti. Istovremeno, neki civilni analitičari ističu da u demokratskom društvu netradicionalne misije vojske treba držati prijelaznima. Oni dokazuju da u okolnostima kad mnoge civilne vlade ne posjeduju stručnost koja je potrebna za učinkoviti nadzor, ove prijelazne uloge mogu voditi izravnom ili neizravnom vojnom uključivanju u politiku. Moguće je da s vremenom politički vođe ne budu kadri oduprijeti se kušnji da prečesto traže vojnu podršku pri rješavanju društvenih i drugih domaćih problema.

Postmoderna vojska u suvremenim operacijama

Jedna od najtrajnijih društvenih uloga oružanih snaga, bez obzira na različite povijesne i političke okolnosti, tiču se njihove funkcije graditelja nacije. To se manifestiralo na dva načina: izravno, kao sredstvo kojom je nacija ujedinjena uporabom sile ili je postignuta neovisnost od stranih uzurpatora, te neizravno, kao sredstvo promoviranja nacionalnog jedinstva, posebice preko opće vojne obveze. Novo, posthladnoratovsko, odnosno, postmoderno okružje oduzelo je vojsci tu, gotovo mitsku, ulogu i dodijelilo zadaće koje nemaju ni približno takav kapacitet stvaranja i održavanja povezanosti s društvom. Operacije odgovora na krize izvan nacionalnog teritorija u kojima postmoderna vojska sudjeluje i koje čine najvidljiviju svrhu njenog postojanja, u većini slučajeva, domaća javnost percipira udaljenim, apstraktnim i ne posve smislenim. Postmoderno okružje predstavlja, stoga, izuzetno veliki izazov, kako u području izgradnje novog modela civilno-vojnih odnosa, tako i u području jasnog profiliranja vojske, odnosno, njenog suočavanja s krizom vlastitog identiteta.

Ova dimenzija problema još je jače izražena u europskim postkomunističkim tranzicijskim državama. Pad komunizma i kraj hladnog rata značili su da su stare uloge vojske – branitelja

komunističkog režima protiv domaćih prijetnji, hladnoratovskih branitelja protiv prijetnji sa zapada te graditelja nacije – nestale preko noći. Za vojsku je sve to bio jedan kopernikanski obrat koji je doveo u pitanje temeljne elemente njenog identiteta: nekadašnji „kontrarevolucionari“ postaju njihovi novi upravljači, dojučerašnji vanjski neprijatelj postaje partner i saveznik, nove uloge postaju ambivalentne, a neprijatelj nedokučiv. Neke od promjena koje se odnose na smanjenje obrambenih troškova, veličinu oružanih snaga i trajanje, odnosno zadržavanje opće vojne obveze, rezultirale su općom demilitarizacijom društva. Posebno težak udarac predstavljalo je narušavanje autonomije vojne profesije. U pojedinim slučajevima ono je bilo izuzetno prisutno, a očitovalo se kroz različite oblike političkog arbitriranja u posve unutarprofesionalnim pitanjima.

Nestajanje vojne uloge obrane komunističkog režima, ograničen stupanj u kojem vojska igra ulogu graditelja nacije u postkomunističkoj Europi te općenito niža razina izravne vanjske prijetnje nacionalnoj sigurnosti, otvorili su pitanja o ulozi koju će vojska igrati i o njenom odnosu s društvom općenito. Jedan od glavnih odgovora na ta pitanja čini povećanje uključenosti u operacije održavanja mira i druge operacije izvan nacionalnih granica. Drugi element čini uporaba vojske kao sredstva promocije bilateralne i multilateralne suradnje sa susjednim državama, primjerice kroz vojnu razmjenu i zajedničke vježbe. U terminima vojno-društvenih odnosa radi se o procesu u kojem oružane snage preuzimaju diplomatsku ulogu. Vojska postaje vanjskopolitički izraz širih društvenih ciljeva i vrijednosti. U većini postkomunističkih država, trend ka participaciji u *peacekeeping* operacijama odražava želju dijela vlada i stanovništva da budu prepoznati kao dobri međunarodni građani koji doprinose široj regionalnoj i međunarodnoj sigurnosti i promociji demokratskih vrijednosti.

Daljnji problem predstavlja povećan stupanj nepredvidivosti i ambivalentnosti suvremenih operacija odgovora na krize u odnosu na tradicionalne vojne operacije iz prošlosti. Vojska kao relativno konzervativna organizacija, u smislu spremnosti na brze strukturne promjene te sklona zadržavanju mnogih tradicionalnih elemenata, bez obzira koliko danas možda anakrono izgledaju, uvijek će pokušati i nevojnu aktivnost velikim dijelom obojiti tradicionalnim vojnim bojama.

Sudjelovanje vojske u aktivnostima potpore civilnim institucijama i građanima u situacijama velikih prirodnih, tehničko-tehnoloških i drugih nesreća i katastrofa postalo je relativno rašireno te i s vojne i sa civilne strane popraćeno kontinuiranim zagovaranjima i osporavanjima. Vojska teško može prihvatiti da takve vrste aktivnosti postanu njeno temeljno obilježje jer bi to uništilo njen identitet. Istovremeno, društvo bi uslijed prevelikog i prečestog oslanjanja na vojne kapacitete moglo razviti svojevrsnu ovisnost o vojsci i zanemariti razvoj namjenskih kapaciteta. Međutim, postoje barem dva važna razloga za vrlo aktivno participiranje vojske u takvim aktivnostima:

1. Vojska u pravilu ima respektabilne kapacitete koji se mogu koristiti u navedenim aktivnostima, a koje uslijed potrebe racionalnosti ne treba posebno razvijati u drugim sektorima društva;
2. U uvjetima kad vojska gubi (ili je već posve izgubila) svoju prirodnu ulogu graditelja nacije i zaštitnika domovine, a time i snažnu povezanost s društvom, ovakve aktivnosti predstavljaju važan element u građenju tih, već slabih veza i način je dokazivanja opće društvene korisnosti vojske.

Zaključak

Završetkom Hladnog rata moderna masovna vojska ušla je u tranziciju koja je promijenila njenu organizaciju i svrhu postojanja te se transformirala u postmodernu vojsku. Time se proširila, a velikim dijelom i nadomjestila domaća, tradicionalna uloga vojske te ona sad uključuje i pomoć pri katastrofama kao i niz funkcija povezanih sa zakonitošću, redom i poretkom, što automatski donosi promjene i po pitanju civilno-vojnih odnosa.

Temeljna pitanja koja se javljaju u postmodernom kontekstu tiču se iskazivanja opće društvene korisnosti vojske, njene relevantnosti i identiteta. Snažno involviranje vojske u nevojne aktivnosti bez sumnje može znatno doprinijeti porastu njenog imidža u javnosti, ali istovremeno i dovesti do pretjeranog oslanjanja društva na vojne potencijale i stvaranja svojevrzne ovisnosti o vojsci, što bi u konačnici vodilo slabljenju namjenskih kapaciteta društva za različite vrste izvanrednih situacija i kriza.

U postmodernom društvu tradicionalna misija vojske je redefinirana. Tradicionalno tumačenje vojne misije jest da je temeljna svrha oružanih snaga, odnosno njihova bitna misija, povezana s povećanjem borbene sposobnosti i spremnosti. U globaliziranom postmodernom kontekstu ta misija mora biti redefinirana ukoliko vojska želi sačuvati svoju relevantnost. Istovremeno, međutim, graditi identitet vojske i njen profil isključivo na misiji sudjelovanja u operacijama odgovora na krize izvan nacionalnog teritorija, dovelo bi do ozbiljnog narušavanja slojevitih civilno-vojnih odnosa, odnosno, slabljenja veze između vojske i društva.

Bez obzira na potencijalne opasnosti pretjerane militarizacije područja upravljanja krizama, sudjelovanje vojske u nevojnim aktivnostima potpore civilnim institucijama i stanovništvu koristan je kanal za jačanje povezanosti između vojske i društva i građenje novog, postmodernog modela civilno-vojnih odnosa.

LITERATURA

- Creveld, M. Van (1991.) *The Transformation of War*. New York: Free Press
- Diamint, R. (2003.) *The Military*. U: Dominguez, J. I., Shifter, M. (ur.) *Constructing Democratic Governance in Latin America*. Second edition, The Johns Hopkins University Press, Baltimore – London, 43-73
- Etkin, D. i sur. (2011.) *The Military and Disaster Management: A Canadian Perspective on the Issue*. Preuzeto sa: <http://www.crhnet.ca/resources/onlinebook/etkin.pdf>
- Gibson, C.P., Snider, D.M. (1999.) *Civil-Military Relations and the Ability to Influence: A Look at the National Security Decision-Making Process*. *Armed Forces and Society* 25 (Winter)
- Gilroy, C. L. (1995.) *Civil-Military Operations and the Military Mission: Differences Between Military and Influential Elites*. U: Snider, D. M., Carlton-Carew, M. A. (ur.), *US Civil-Military Relations. In Crisis and Transition?* Washington DC: The Center for Strategic and International Studies
- Haltiner, K. (2003.) *The Decline of European Mass Armies* U: Caforio, Giuseppe (ur.), *Handbook of the Sociology of the Military*. New York, Kluwer Academic/ Plenum Publisher, 361-384
- Huntington, S. P. (1994.) *The Soldier and the State: The Theory and Politics of Civil- Military Relations*. Cambridge, Massachusetts – London, England: The Belknap Press of Harvard University Press
- Janowitz, M. (1974.) *The Professional Soldier. A Social and Political Portrait*. New York- London: The Free Press-Collier Macmillan

- Jung, D. (1997.) *From Inter-State to Intra-State War. Patterns and Trends of Development Since 1945.* paper presented at the COPRI symposium on Intra-State Conflicts: Causes and Peace Strategies, May 1997.
- Moskos, C. i sur. (2000.) *The Post-Modern Military – Armed Forces After the Cold War.* Oxford University Press, New York
- Moskos, C., Burk, J. (1998.) *The Post-Modern Military.* U: Burk, J. (ur.), *The Adaptive Military. Armed Forces in a Turbulent World.* New Brunswick – London, Transaction Publishers, 163-182
- Segal, D. R. (1995.) *US Civil-Military Relations in the Twenty-first Century: A Sociologist's View.* U: Snider, D. M. and Carlton-Carew, M. A. (ur.), *US Civil-Military Relations. In Crisis and Transition?* Washington DC: The Center for Strategic and International Studies.
- Smerić, T. (2005.) *Sparta usred Babilona? Sociologijski aspekti vojne profesije.* Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb
- Vankovska-Cvetkovska, B. (1999.) *Vojska i mir poslije Hladnog rata: u potrazi za novom misijom vojske.* *Polemos*, 2(1-2): 43-53.